

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на
Ивет Орлинова Фандъкова
„Китайската общност в София в началото на 21 век”,
Катедра „Етнология”, Исторически факултет,
СУ „Свети Климент Охридски”

за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
от доц. д-р Екатерина Анастасова,
Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей – Българска академия на
науките

Познавам Ивет Фандъкова още като студентка в катедра „Етнология”, която проявяваше интерес и добросъвестност по време на процеса на обучение в рамките на бакалавърската и магистърската програми на специалност „Етнология”. По-нататъшното ѝ развитие като докторант на катедрата беше очакван резултат от сериозната ѝ работа и ангажираността ѝ с етнологичката проблематика.

Темата на дисертационния труд на Ивет Фандъкова определено е предизвикателство - изследването е посветено на една от новите емигрантски общности в страната, проучванията на която все още имат пионерски характер - китайците. С основание за обект на изследването са избрани китайците в София, доколкото именно тук е представена основната част от групата. Трудът се състои от увод, три глави (Глава първа. Теоретични концепции; Глава втора. Китайската миграция – история, фактори, развитие в съвременността; Глава трета. Китайските мигранти в България; Заключение, Библиография и Интернет източници). Обемът на дисертацията е 266 страници.

Структурата на работата показва, че дисертацията е замислена като широк контекстуален труд, разглеждащ миграционните теории в търсене на най-подходящия теоретичен и методологически подход, развитието на китайската миграция (безспорно една от най-мощните в света) от 19 в. до модерния и пост-модерния период, както и историята и особеностите ѝ в България, а именно в София. Може би би било удачно още в структурата

(която читателят вижда, отваряйки труда) да се отбележи, че на китайската общност в София е отделено специално място (като заглавие на глава или поне параграф). Изследването се развива в рамките на три проблемни кръга, очертани от докторантката – кои са причините за съществуването на китайската мигрантска група в България; как се случва процесът на миграцията; кои са основните характеристики на мигрантския живот на китайците у нас. Всъщност, китайците в България се разглеждат като част от китайската миграция въобще (от съседните на Китай държави, до САЩ, Русия и Европа), като по-специално място е отделено на китайската общност в Централна Европа (Унгария), както и в Източна и Югоизточна Европа. Представят се историята, динамиката и изследователските подходи при изследването на китайската емиграция. Ивет Фандъкова избира теорията на мрежите, глобализационния дискурс и транснационализма (разбиран като запазване на връзката между страната-донор и страната-реципиент) като основа на теоретичния замисъл на дисертацията.

Представянето на историята на китайската миграция се движи от 19 в. до днес, разглеждайки развитието на китайското общество, изходните точки, основните дестинации и характера на миграционните процеси. Те справедливо се разглеждат най-вече в контекста на икономическото развитие (както на Китай, така и на страните-дестинации за китайската общност). Китайската емиграция в България се типологизира в контекста на източноевропейската и южноевропейската миграция (Глава втора). Основните характеристики на миграционния поток към България се свързват с либерализацията на миграционните политики на страната-донор и страната-реципиент, както и на мрежата от роднински и локални връзки, формиращи групата. Засегната е и т.нар. нерегламентирана (*irregular*) миграция, наличието на която в България остава изследователски въпрос.

Доколкото Глава първа и Глава втора акумулират опита на други изследователи и техните изводи за особеностите на китайската емиграция, необходими за представянето на китайската емиграция като цяло, най-интересна е Глава трета, която представя собствените теренни проучвания на авторката в София (както и в градовете Пловдив и Перник). Още в увода докторантката очертава трудностите, които е срещнала на терен – затвореността на групата и липсата на пълноценен език за общуване, което до голяма степен определя формалния и „скован“ характер на интервютата, отсъствието на наистина задълбочени контакти и отношения на доверие и непринуденост при провеждането им. Въпреки че докторантката заявява несъгласието си с определянето на китайската миграция изцяло като икономическа (трудова – с. 15, Автореферат), в крайна сметка тя определя като основна дейност на китайците у нас търговията с евтини китайски стоки и ресторантьорството, а бизнеса им - като етнически (т.е.

включващ членовете на общността). Тук, струва ми се, ситуацията е по-разнообразна – в България присъства китайската медицина и фармация (с китайски лекари и медикаменти), китайските ресторанти не винаги са китайски – понякога става дума за емигранти от пост-съветското далекоизточно пространство, които работят под „китайска марка“; обслужващите китайски бизнес често са българи и пр. Би било интересно да се каже повече за китайския семеен бизнес, за това, дали и доколко кореспондира с актуалната китайска неоконфуцианска концепция за семейството като основна ценност и фактор за развитието на икономиката и обществото.

Ивет Фандъкова се опитва да представи основни аспекти от китайското ежедневие и интеграционните процеси, протичащи в миграционната общност, взаимодействието „китайска общност“ – „българско общество“. Основните изводи са свързани с ниската степен на „етническо обособяване на групата, публичен живот и общностна комуникация“, „липса на “китайски квартал”, места и събития бележещи колективни прояви, мигрантски организации и политики” (Глава трета). Тази ситуация поставя някои въпроси – след като в по-голямата си част общността е формирана на базата на роднински и приятелски връзки, какво се случва с тях при пребиваването в България? Докторантката отбелязва отслабването им, но в същото време подчертава именно тези връзки като водещи в живота на емигрантската общност. На какво се базира йерархизацията на общността, посочена от авторката? На бизнес успехите, на някакъв друг тип авторитет (определян от китайските традиции) или на по-различни причини? До колко и в какви случаи китайските емигранти общуват с официалните представители на Китай в страната извън официалните чествания и мероприятия? Какво казват представителите на тези институции за китайските си сънародници у нас? По какъв начин „китайският начин на живот” (календарни празници, семейни тържества, обредност и пр.) се реализира/или не в България (освен празнуването на китайската Нова година)? Къде живее китаецът в България (освен кварталите, посочени от авторката)? С какво китайското жилище и обстановка се различават от българските? Част от тези въпроси са разгледани от Ивет Фандъкова. Отбелязана е и динамиката в прехода от „собствено китайски” към повлиян от българския начин на живот. Въпреки това, очевидно, както трудната комуникация, така и липсата на времева дистанция, която да позволи по-задълбочено наблюдаване на различни поколения и начина им на живот, определят изводите на авторката по-скоро като декларативни, отколкото потвърдени със значителен емпиричен материал. Би било интересно да се научи повече за това, кои емигранти, защо и кога се завръщат; има ли примери за успешна адаптация на представители на второто поколение в българска среда и какво конкретно означава това. В дисертацията е посочено, че съществуват смесени бракове, но липсват наблюдения и интервюта с такива

семейства, както и с децата от подобни бракове (1 интервю), които биха представили този проблем по-артикулирано. В същото време в текста има редица интересни наблюдения за отношенията българи-китайци, начина, по който те се оценяват взаимно, ясно показващи липсата на сериозни контакти и дистанцията между двете общности.

Друг въпрос, който логично следва от казаното в дисертацията, е свързан с това, до каква степен китайците, живеещи в България, продължават да са част от китайското общество (не само чрез електронни контакти със семейството и приятелите си, както е показано в текста). В какво се проявява това участие (освен в евентуалното благоустрояване на родното място – има ли подобни примери при „българските китайци“, подпомагане на семеен бизнес в Китай, подготовка на нов, завръщане за образование и пр.)? Всъщност, къде живее китаецът в България – доколко е ангажиран със социалните проблеми на Китай/България, какъв е информационният му хоризонт? Използват ли се някакви български ресурси (в най-широкия смисъл на думата) за осъществяване на някаква дейност в Китай? Какво означава констатацията, «че в активността към мястото на произход има и практическа калкулация» (с. 205).

В Глава трета Ивет Фандъкова се спира и на много теми, свързани с езика, образованието, идентичността на китайците у нас, които очертават капсулираността на групата и създаването на собствен (и трудно достъпен за външен наблюдател) оазис в българска среда.

В заключение трябва да отбележа, че темата продължава да бъде предизвикателство, което без съмнение ще продължи да интригува както младата изследователка, така и други специалисти у нас. Без съмнение, те ще успеят да навлязат в капсулираната в България китайска общност, която все още е, изглежда, в процес на формиране. Дисертационният труд на Ивет Фандъкова е принос към тези усилия, който отговаря на много въпроси и поставя още повече, на които тепърва ще се търси отговор. По този начин изследването, посветено на китайците в София, очертава по-широка панорама на китайската миграция и нейната история и развитие. То представя една флуидна емигрантска китайска група в България, която все още не е общност в традиционния смисъл на думата, при която липсват основни институции и механизми за обособяване и възпроизвеждане. От друга страна, подобна ситуация се наблюдава и при други мигрантски групи (например при балтийски емигранти в Западна и Северна Европа), които се анализират в рамките на други теоретични перспективи.

Въпреки желанието ми за по-голяма последователност и аналитичност в развитието на текста, повече авторски наблюдения и по-смели изводи, мисля, че текстът е още една крачка

напред в изследването на китайските емигранти в България. Отчитайки трудностите, с които се е сблъскала Ивет Фандъкова при работата си с китайската общност у нас, стремежа ѝ да разгледа проблема за китайската имиграция в цялата му пълнота, както и малкото изследвания, свързани с китайската общност у нас, на които тя е могла да се опре, смятам, че трудът е осъществил, в основни линии, целите и задачите, които докторантката и научният ръководител са си поставяли.

Авторефератът на дисертацията обективно отразява съдържанието на дисертационния труд. Съгласна съм с приносите на дисертационния труд. Докторантката има необходимите три публикации по темата на дисертацията.

Всичко казано дотук ми позволява да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди на Ивет Орлинова Фандъкова образователната и научна степен „доктор“.

(Екатерина Анастасова)

11.3.2015 г.